

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук,

Неїжпапи Людмили Станіславівни

на дисертацію Гапончук Олени Миколаївни

«Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі»,

представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність дисертаційного дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. На сучасному етапі розвитку нашої держави відбуваються значні зміни в освітній сфері, які, у свою чергу, призводять до її вдосконалення та розвитку, а з іншої сторони, сприяють виявленню тих проблем і питань, які були приховані, чи здавались незначними. Виникнення їх у загальноосвітніх навчальних закладах погіршує процес навчання й виховання у ньому. Саме тому виникає необхідність залучення до роботи у школах соціальних педагогів, які допомагатимуть вирішувати освітні проблеми, сприятимуть налагодженню стосунків між учнями, батьками та педагогічним колективом школи. Соціальний педагог у своїй діяльності виконує ряд функцій, важливе місце серед яких в професійній діяльності соціального педагога займає консультативна функція. Згідно Наказу МОН № 864 від 28.12.2006 р. «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України», соціальний педагог надає рекомендації учням, батькам, вчителям та іншим особам, а також надає консультативну соціально-педагогічну допомогу дітям та підліткам, які потребують піклування чи знаходиться у складних життєвих обставинах. Водночас, як показує практика соціально-педагогічної діяльності, реалізація консультативної функції соціального педагога загальноосвітніх навчальних закладів пов'язана з низкою труднощів та протиріч. Зокрема, в школах до

консультативної діяльності переважно залучають практичних психологів, а соціальних педагогів орієнтують більше на процес профілактики. Відтак часто поза увагою залишаються соціально-педагогічні проблеми, які потребують кваліфікованого консультативного вирішення. Тому звернення Олени Миколаївни Гапончук до теми «Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі» є логічним і вмотивованим.

Дисертаційне дослідження Гапончук О.М. спрямоване на теоретичне обґрунтування змісту та умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Дисертація є складником комплексної програми науково-дослідницької роботи кафедри соціальної педагогіки та педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Тема дисертації затверджена Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 25 грудня 2015 р.).

Зміст дисертаційного дослідження відповідає профілю спеціалізованої вченої ради К 26.053.09.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. У дисертаційній роботі Гапончук О.М. з належною науковою аргументацією визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, детально викладено теоретичні положення. Відповідно до мети й завдань дослідження дібрано сучасні методи дослідження.

Не викликає заперечень обраний автором спосіб викладання матеріалу дисертації. Структура у повній мірі відповідає об'єкту, предмету, поставленій меті та завданням дослідження та засвідчує, що воно охоплює цілісний процес науково-дослідної роботи.

Основні концептуальні підходи роботи дисертант узгоджує з сучасними положеннями про соціально-педагогічну діяльність.

У процесі розв'язання поставлених завдань було проаналізовано велику кількість літературних джерел - 301 найменування, із них 55 - іноземною

мовою, використано комплекс оптимальних методів науково-педагогічного дослідження.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження. У дисертації представлено всі необхідні рівні наукової новизни отриманих у процесі дослідження результатів. До найбільш вагомих наукових результатів, що вперше представлені у дисертації слід віднести: розкриття сутності організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі та визначення структурних компонентів консультативної діяльності соціального педагога.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у впровадженні в практику організаційно-педагогічних умов консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі; розробці методики оцінювання ефективності консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі; апробації комплексу традиційних (контактних) і дистанційних форм (пошта довіри, інформаційний бюлетень, тематична Інтернет-сторінка та ін.) надання консультативної допомоги учасникам навчально-виховного процесу; підготовці методичних рекомендацій «Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога» та «Тренінг консультативних навичок соціального педагога».

Основні результати дослідження висвітлено та обговорено на чисельних міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та відображено в 12 публікаціях, серед яких 2 навчально-методичні праці (електронний ресурс), 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 закордонна публікація у співавторстві, 4 тези доповідей.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Аналіз обсягу і змісту дисертації Гапончук О.М. засвідчують, що робота актуальна, виконана на належному теоретичному та методичному рівні; новизна та практична значимість отриманих результатів безсумнівні.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (301 найменування, з них 55 – іноземною мовою) та 5 додатків, розміщених на 99 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 325 сторінок, з них 174 сторінки основного тексту. Робота вміщує 21 таблицю та 12 рисунків на 13 сторінках.

У *першому розділі*, на етапі теоретико-методологічного аналізу автор, насамперед, ґрунтовно та послідовно досліджує такі поняття як «соціально-педагогічне консультування», «консультування в системі професійної діяльності соціального педагога» та «консультативна діяльність у системі шкільного консультування». Особлива увага автора привертається до розкриття тлумачення наукового терміну «консультативна діяльність соціального педагога ЗНЗ», під якою автор розуміє систему дій фахівця, спрямованих на школярів і групи близького оточення (батьків, вчителів), що мають посприяти успішній адаптації дітей, їхній соціалізації, налагодженню конструктивної взаємодії та комунікації, а також допомогти у вирішенні труднощів поведінкового чи особистісного характеру.

Олена Миколаївна переконливо обґрунтовує основні структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога, особливості та напрями консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ.

Потрібно відзначити як позитивне те, що в базис наукових пошуків здобувача покладено ідеї вітчизняного та закордонного досвіду шкільного консультування, що актуалізувало питання організації соціальним педагогом консультативної діяльності в освітньому середовищі.

Хочемо відзначити ґрунтовність аналітики, завдяки чому «ефективність консультативної діяльності соціального педагога» автором охарактеризовано як комплексну якісно-кількісну характеристику цієї діяльності, що дозволяє оцінити діяльність фахівця, зіставивши її з необхідними вимогами до умов проведення, готовності до виконання, очікуваними та отриманими результати.

Надзвичайно кропіткою роботою дисертанта стала розробка критеріальних засад дослідження: визначення критеріїв (організаційне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, соціально-правове й методичне забезпечення консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, процесуальне забезпечення консультативної діяльності, особистісна готовність соціального педагога ЗНЗ до консультативної діяльності, продуктивність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ), відповідних до них показників та виявлення рівнів ефективності консультування: системного (високого), адаптивного (середнього), репродуктивного (низького) та критичного (неефективного).

У другому розділі роботи в логічній послідовності обґрунтовано організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ, представлено їх змістове наповнення та проаналізовано результати впровадження в практику.

Розробка критеріальних засад дослідження та застосування ряду влучно підібраних діагностичних методик (авторський опитувальник «Самооцінка соціальним педагогом умов і результативності консультативної діяльності»); аналіз конкретних ситуацій («Картка-схема спостереження за консультативною бесідою» за Р. С. Немовим); тестування (опитувальник «Психологічний портрет вчителя / батька» Г. В. Резапкіної, адаптований для соціальних педагогів, Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. У. Солдатової, тести «Рефлексія на саморозвиток» Л. М. Бережної та «Інтегральна задоволеність працею» А. В. Батаршева), тестування та проєктивні методики для вивчення адаптованості, самопочуття, особистісного розвитку, поведінки школярів; експертне опитування за авторськими методиками) дозволили автору на констатувальному етапі виявити, що загалом третина соціальних педагогів (34,32 % – 58 осіб) організовує консультативну діяльність на системному рівні (повна її відповідність вимогам). Водночас переважає адаптивний рівень (47,34 % – 80

осіб), тобто неповний прояв визначених показників або неповна їх відповідність вимогам, що висуваються.

Виконанням завдань дисертаційного дослідження стала детальна характеристика організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності консультативної діяльності, які автор визначає як систему певних необхідних вимог, що впливають на процес досягнення мети консультативної діяльності та, при цьому, залежать від зовнішніх і внутрішніх обставин консультативної діяльності.

Дисертантом у цілому витримано всі вимоги до проектування і реалізації формувального етапу експерименту, під час якого упроваджено організаційні умови консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ: 1) систематична актуалізація ролі консультативної діяльності соціального педагога та презентація її напрямів у ЗНЗ; 2) цілеспрямоване проектування соціальним педагогом змісту й напрямів консультативної діяльності в ЗНЗ; 3) оптимізація інформаційно-методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; 4) цілеспрямована робота соціального педагога над розвитком професійної компетентності щодо консультативної діяльності в умовах ЗНЗ та педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ: 1) сприяння соціальним педагогом створенню соціально орієнтованого середовища консультативної діяльності; 2) розширення напрямів консультативної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; 3) збагачення форм, методів і методик консультативної діяльності соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу.

Відповідно для реалізації запропонованих умов в дисертації подано широкий спектр форм консультативної діяльності як для учнів, так і для педагогів та батьків. Водночас, форми роботи деталізовано відповідно визначених організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності консультативної діяльності, що дозволяє легко слідкувати за логікою викладення матеріалу. Зокрема, на особливе відзначення заслуговують: метод професійного навчання «Сидячи поруч із Неллі»; ведення

педагогічного щоденника; підготовка тематичних портфоліо з різних проблем консультування; дистанційні форми консультування (пошта довіри, стінгазета, соціальні плакати, інформаційний бюлетень, тематична Інтернет-сторінка та ін.); контактні форми консультування (консультативний пункт, інтерактивний батьківський всеобуч, батьківські збори, методичні семінари для класних керівників, «релаксаційні хвилинки») тощо.

На основі оцінки результатів експерименту дисертант переконливо доводить, що розроблені та впроваджені в практику запропоновані організаційно-педагогічні умови та відповідне їм змістове забезпечення консультативної діяльності сприяє підвищенню рівня ефективності консультативної діяльності соціальних педагогів. З'ясовано, що в ЕГ вдалося досягти переважання системного рівня із суттєвою позитивною динамікою (на 15,30 %). Це свідчить, що 50,59 % соціальних педагогів (43 особи) повністю забезпечують необхідні організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності, активно і продуктивно використовують комплекс доцільних форм і методів консультативної взаємодії.

Висновки дослідження є обґрунтованими, відповідають завданням дослідження. Виклад матеріалу в пропонованій роботі послідовний, виявляє науковий характер, має прикладне значення. Заслуговує схвалення прагнення дисертанта до ґрунтовних узагальнень після окремих масивів матеріалу, що забезпечило чітку структурованість роботи. Дисертація Гапончук О.М. засвідчує володіння методами системного аналізу, обізнаність дисертанта з науковими джерелами у сфері соціально-педагогічної роботи.

Зміст автореферату Гапончук О.М. ідентичний до основних положень дисертації.

Отже, можна стверджувати про наукову зрілість дисертанта, уміння досліджувати, аналізувати, узагальнювати накопичений матеріал і робити самостійні висновки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Гапончук Олени Миколаївни на тему «Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі», у порядку наукової дискусії маємо висловити автору деякі побажання:

1. Дисертантом охарактеризовано особливості консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ, проте не визначено як вони враховувались у реалізації завдань формувального етапу експерименту.

2. Дещо суперечливим є п'ятий критерій ефективності консультативної діяльності: (продуктивність консультативної діяльності соціального педагога ЗНЗ), зокрема наскільки об'єктивно за короткий проміжок часу можна оцінити якість та доцільність наданих порад соціальним педагогом різним учасникам навчально-виховного процесу.

3. Автором детально охарактеризовано організаційно-педагогічні умови, проте в роботі наявне різночитання, яке потребує пояснень: умови підвищення ефективності консультативної діяльності чи умови консультативної діяльності соціального педагога.

4. Для уточнення результатів експерименту і встановлення достовірності отриманих результатів вважаємо за доцільне більш широке використання математично-статистичних методів.

5. Вважаємо, що наявність є додатках методичного забезпечення консультативної діяльності соціального педагога, зокрема деяких форм та методів консультаційної діяльності суттєво б збагатило зміст роботи.

Водночас ми вважаємо, що наведені зауваження не впливають на позитивну оцінку даної роботи.

Загальний висновок

Дисертація Гапончук Олени Миколаївни «Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі» за актуальністю, змістом, обсягом і якістю оформлення, повнотою викладу її основних результатів у публікаціях відповідає чинним вимогам пп.9, 10, 12, 13 «Порядку

присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015, № 656), а її автор – Гапончук Олена Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидати педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент –
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Національного педагогічного
університету імені Н.П.Драгоманова

